

II. Rákóczi Ferencz.

Felolvasatott a szakosztálynak 1906 október hó 31-én tartott ülésén.

Azt mondják, hogy a szabadság-küzdelmeknek, forradalmaknak Magyarország volt igazi hazája. Ha e tetszetős tétel megállja a sarat, úgy a magyar mozgalmakból bizonyára olyan általános szabályokat vonhatunk le, melyeket sok valószínűséggel törvényül lehet alkalmazni más forradalmakra is. Ilyen törvényszerűségnek látszik az a tanulság, hogy az elbukott forradalmak mélyen a közlélekben gyökereznek, ha élükön szeplőtlen, vonzó lelkű férfiak állanak. Bizonyos, hogy az eredményes küzdelmek kevésbé hevítik a késői nemzedéket. Mert alkotásaikkal szervesen vegyülnek az állandó fejlődési folyamatba és megszokottá, mindennapivá válnak, éppen vívmányaik révén. A tragikus végű harcok viszont drámai erejükkel élesen belevágnak az emlékezetbe. Mert megoldatlanul hagynak valamely problémát és a hiány érzetével állandóan izgató vágyra, erőfeszítésekre ösztönzik örököseiket.

Mindez azonban még nem bizonyít eleget.

A forradalmak szorosan egybeforrnak vezérükkel, szorosabban, mint a történelmi élet egyszerűbb viszonylataiban az események és hordozóik. A forradalmi vezér önmaga lelkével a legvilágosabban tükrözi az egész tömeg mozgalmát, minden jellemvonását és összes törekvéseit. A mi reálításokat hordoz méhében, csak rideg, kemény, számító vezértől kézen fogva törtet elő. A mi bukásra hivatott: meleg, gyöngéd érzésű lelket sodor küzdelmei élére. A személyiség tehát majdnem fontosabb, mint maga a forradalom anyagi ereje. Ezért gondoljuk, hogy a sikeres harcok Cromwelljeik miatt is a rendszeres fejlődés részeivé szűrülnek és az anyagi haladás alapjaivá hidegülnek, míg a megrázó bukások Rákóczijuk által nyerve és viszonzva a fényt, századokra megfogják az érdeket és mint a szabad intézmények után való sóvárgás forrásai buzognak.

Rákóczi Ferencz forradalma meggyőző példája annak, a mit elhallgattunk és annak, a mit elmondottunk. Beleállítva a magyar történelem lánczolatába, mint egy kétségbeesett erőfeszítés tűnik fel, melynek nem lehet diadala, mégis le kellett zajlania, mert a szükségletekben és viszonyokban gyökerezett. A kurucz költészet szólamai mellett szemlélődve,

megható tragédia, melynek tömérdek hangulata újabb és újabb életre támad. Rideg történeti kritikával vizsgálva, bizonyos rendszertelenség és habozás tömege, melyből azonban a tiszta és világos kigondolás sugárzik elő és a magyar faj hagyományos politikájának, erényeinek és hibáinak képei rajzanak ki. Mai szemmel nézve ez a nagy kurucz korszak, mint minden magyar felkelés, aktualitásokat őriz, az állami önállóság és monarchikus keret ellenmondásainak megszüntetéseért csatáz és szomorú hagyományúl hagyja késő időkre az állami kötetlenség után való sóvár vágyakozást. Kiszakítva a történelem szerves egészéből mint Rákóczi finom és megható alakjának festői körrajza jelenik meg, Rákóczi pedig mint a forradalom belső erőinek megtisztult képmása válik el sötétebb színeitől. Ennyi külön világítás sugarait egyszerre vetve reája, valóban a sors plasztikus művészetének alkotásai lebegnek elénk: egész emberivadékok lelki elemei válnak ki és teszik együttvéve a Rákóczi lelkületét, ez a lelkület pedig összekapcsolja emberöltők nyomorúságát, megaláztatását forradalommá, melyben előbb a vezér fut a kitoró mozgalom elől, majd a mozgalom hagyja a következetesség útján egymagára a vezért, hogy a meddőségben, reménytelenségben, e kettős kárhozat tragikumában, forrjanak ismét egygyé. A felkelés negatívuma és Rákóczi önzetlen jellemessége kapcsolta össze ezt a korszakot a magyarság friss emlékezetével. Az époszi idők mindinkább veszítenek hatásukból, ha nagygyá lett a nemzet; a lírai hangok azonban soká zengenek, ha a nép nyomorúsága is egyre tart.

Mert az kétségtelen, hogy Rákóczi szabadságharczának forrása nem a nemzet ereje, hanem szenvedése volt. A megmozdult tömeg első rohama erőt jelentett ugyan, de az erő mögött nem volt duzzasztó táptálék és az adott viszonyok közt hiányzott a győzelem lehetőség. Ezt Rákóczi is érezte a mozgalom *előtt* és a mozgalom *után*. Mert azonban közbeesett az ő szereplése, ez már magában véve is bizonyossá teszi, hogy a nemzetnek nem volt akkor más útja, mint a mit választott: a Habsburgok utolsó nyílt támadására, az utolsó régi alkutú küzdelemhez kellett nyúlania. Az is kétségtelen, hogy Rákóczi nem volt forradalmi vezér, mégis azzá lett a viszonyok súlya alatt és miután azzá lett, viselnie kellett e helyzet összes kötelességeit népével szemben és önmagával szemben. Ez ellenmondások együtt adják a szabadságharcz katasztrófájának magyarázatát. Majdnem azt mondhatnánk, hogy a kurucz mozgalmakból a fátum fogalma tolakodik elő, nyersen és kegyetlenül. A küzdelem epizódjait szemlélve, mintha éreznők lételet, sőt a buzgó fejedelem vallomásaiból is mintha kenetes szavakba burkoltan a benne való hit szólana hozzánk. Ám higyjük, ám ne higyjük, mégis valami megrögzött fátumszerű nyilatkozik a küzdelemben és vezérben egyaránt.

Sajátságos tünet, hogy Magyarország akkor virrad a legszomorúbb napokra, mikor a haladás tényezői jelennek meg előtte. Felszabadul a török iga alól és őszintén sorakozik az uralkodóház körül. Áldozatul adja, a mihez az elmúlt időkben szívósan ragaszkodott, felkeléseinek közjogi palástját, az ellenállási záradékot és a szabad királyválasztás jogát, nemzeti erejének fellegvárát, az erdélyi fejedelemséget, sőt a vallási harczok és megyei ellenállás hangjait is tompítja. Tele van várakozással és reménnyel, azért az udvar egyes merényleteit hallgatóan tűri, mert azt hiszi, hogy a fejlődést gátló török uralom megszűnésével útban kell lennie a haladásnak is. E kábulat nem sokáig tart. A bécsi kormányzat zűrzavaros politikával és magyargyűlölettel szabja meg teendői sorozatát. Tisztában van céljával, de az eszközöket összezavarja. Azt akarja, hogy Magyarországot beolvasztván az örökös tartományok sorába, keleti nagyhatalmat teremtsen, mely az állami egység mintaképe legyen. Az eszközöket azonban részint a lomtárból szedi, részint az új idők filozófusaiból meríti, de minden cselekedetét a maga vakmerőségére és a nemzet hibáira alapítja. Hirtelen mindent meg akar oldani, de a maga specziális céljai szerint; ezért tömeges reformokat zúdít elő, nem számolva azzal, hogy milyen a nemzet helyzete, milyenek a saját eszközei és milyen ellenmondások rejlenek a reformok összetételében és sajátzerű alkalmazásában. A megemésztetlen, rosszul sorozott, rosszul alkalmazott intézkedések az ellenmondások egész világát hozzák magukkal. És úgy látszik, az ellenmondások teremtése az egyedül rendszeres vonás e rendszertelenségben. Mintha az ellenmondásokkal az ellenmondások legszenvedélyesebb alakját, a forradalmat keresnék, holott pedig a legitimitást és az állami egységet kellene meggyökereztetni a hivatalos politikai munkálkodásnak. Az új szerzeményi bizottság, a Kollonics-féle Einrichtungen-akció, az ország területi szuverénitálásának bolygatása, az egyházpolitika, a telepítés, a határvédelem szervezése, a katonai megszállás, a ráciz nemzetség dédelgetése, az adóreform a legostobább kísérletezés, a legszánalmasabb kapkodás, a leggyűlöletesebb fenhéjázás keverékét szüli. Csak a független elemek katolizálása és elsenyvesztése világos és következetes útja e merényleteknek, mert alapot talál a magyar nemesség és papság erkölcstelen, megfélemlített és egyoldalú elemeiben. Ez a politika nem épít, csak rombol. Szomorú következménye, hogy a nemzeti elemek széjjel esnek és részben egymás ellen fordulnak. Magyarországon és Erdélyben a vezető elemek sivár erkölcstelenség rabjaivá lesznek, a vallási sérelmek gyűlöletet öntenek a lelkekbe, a vármegyék irtalmatlanul kezelik az adóprést, a nemzetiségi ellentétek kisarjadnak, a nemesség a kormány és a mozgolódó tömegek közé szorúl, a gazdasági értékek a katonaság nyomása alatt pusztúlnak, a jobbágyság a rettenetes terhek alatt roskadozik.

Az éhezők számának gyarapodása, a szegény legények, jobbágyok, zsold nélküli katonák, a katona fogdosás elől menekülők szaporodása mutatta, hogy a nagy garral indult állammunkálat még rosszabbá tette a helyzetet, mint volt előbb. Haladás helyett a szegényedés, berendezkedés helyett a vagyon-, életbiztonság felbillenése, rend helyett zavar, erő helyett gyengeség járt az új boldogítók nyomán. Lehet, hogy ezt így akarta a rendező kéz végső célja érdekében, de az bizonyos, hogy az anarhia e jeleneiből nem születhetett meg az új osztrák tartomány, a bőséges vér- és pénzadózásnak kitűnő alanya, de meg kellett születnie a forradalomnak.

A kesergő, gyönyörűen zengő népköltészet elárúlja, hogy a legalsóbb rétegre nehezedett a politikai, vallási és gazdasági nyomor legsúlyosabbán. Gazdag népek és rétegek nem csinálnak forradalmat. Ennek az elkerülhetetlen mozgalomnak tehát a jobbágyságból kellett kiindulnia, eleinte a gazdasági nyomorból vett jelszavakkal, tétovázva, azután német gyűlölettel magával ragadva a magasabban fekvő rétegeket. Határozottan ki kell emelnünk, hogy Rákóczi felkelése a jobbágyságból indult ki. Mert a mozgalomnak a régieknél egyetemesebb jellege, magasabb rendű célzata, tartósabb volta e körülményben leli magyarázatát. De viszont olyanszerű szociális irányzatot, a milyent ma keresnek e mozgalom kezdetében, nem találunk benne. Bizonyos, hogy a jogtalanok szívében erős gyűlölet terjedezett az urak ellen, de ebben az elhagyatott végbeli katonaság, az egytelkes nemesség, a kiváltságos területek népe is osztozott. Ez a gyűlölet pedig a mozgalomban csakhamar helyet adott a némettel szemben érzett keserűségnek, mely a katonai beszállásolással, katonafogdosással, idegen telepítéssel és adóterheivel szaporította a nép nyomorúságát. Arra kell gondolnunk, hogy az ország a németnek 10 év alatt több adót izzadt ki, mint a töröknek 100 év alatt; hogy a dohányt, sőt még a pipaárulást is bérbeadták, a só árát hallatlanul felverték, a ruthént és protestánst vallási üldözéssel sanyargatták — akkor megértjük, hogy a vérig keseredett jobbágyság az 1697 évi tokaji felkelés idejétől folyton készülődött, mikor pedig vezére támadt Rákóczi személyében, magával ragadta azokat is, a kik az általános zürzavarban, felfordulásban csak a forradalmi cselekvést látták egyedül lehetséges megoldásnak. Szabatosan jelöli meg ezt Bethlen Miklós, mikor azt írja: „A mely dolgot Kis Albert 70 talpassal kezde áprilisban, májusban 700, júniusban 7000, decemberben 70,000 számra nőtt.“ Ebben a számban már a nemzet egyetemének fegyveres képviselője foglaltatott.

A forradalomba tehát belekergették a nemzetet, mely kénytelen volt azt elfogadni. Pedig a viszonyok a lehető legszerencsétlenebbek voltak. Nem volt meg a régi felkelések nyomatéka, az erdélyi fejedelemség és a török támogatás. A külföldi bonyodalom, a spanyol örökösödési

háború, valamint a mozgalom egyetemesebb jellege nem pótolta e tényezők hiányát. Viszont az egyetemesebb jelleg nem volt egészen *egyetemes*. Nem az egész, a török időkben úgysis megfogyatkozott, Erdélyben megtizedelt, lakosságot sodorta magával. A főpapság, főnemesség nagyobbára már nem élt a nemzet közösségében, a városok jó része ellenséges indulatú volt, a nemesség lassan szegődött társúl, egy tekintélyes hányada pedig a labancz *megyébe*, e sajátos különítménybe, zárkózott. A rácz telepítés, mely az ország akkori lakosságának szép számú, pihent és szervezett elemét alkotta, a legrettenetesebb pusztító rablással és dúlással szegült ellene a felkelés áradatának. Rákóczinak a vallási különbségeket és osztály-érdekeket kiegyenlítő egyénisége sem tudta a ruthén, tót, tiszavidéki tömegeken kívül állókat teljesen, még kevésbé hamarosan megnyerni. A mi tehát az ethikai tökélet emelte, a taktikai előnyök rovására esett. Hozzá kell ehhez tennünk, hogy az első években, midőn a dolog természeténél és a külügyi helyzet alakulásánál fogva a fegyveres roham nyers erővel zúdúlhatott volna az osztrák tartományokra, Rákóczi későbbi legjobb hívei a legsandább szemmel nézték törekvéseit. E nehézségeknél súlyosabb volt az ország gazdasági helyzete. Szellemi és anyagi nyomor szüli a forradalmat, de a gazdasági tényezők tökéletes romlása buktatja meg azt. A Rákóczi-felkelés pillanatában Magyarország már félig sivatag volt, a kurucz hadviselés és a rácz gerilla miatt utóbb egészen azzá változott. Az osztrák zsákmány, az átmeneti gazdálkodás, XIV. Lajos segélye, a bányavárosok sovány érczkészlete gyenge pénzügyi alapúl szolgáltak a nemzeti vállalatra, a nemesség pénzteherviselése a jövő század ködében rejtőzött utópia volt még e pillanatokban.

Teljesen fátumszerű Rákóczi vezérlő szerepe is. Történeti intézményeink arisztokratikus vonásai, a magyar családok átöröklődő tehetőségei daczára is szinte megdöbbenően hat, hogy II. Rákóczi Ferencz már gyermekkorától kezdve fölkelő vezérnek predesztinálódott barát és ellenség szemében egyaránt. Apai és anyai ágának ősei, neve, egy millió holdnál többet kitevő birtokai, gyermek- és ifjúkori megpróbáltatásai akkor sem engedték volna szürke emberré válni őt, ha történetesen annak is születik. Ő maga is csakhamar tisztába jött e szomorú örökség kényelmetlen, zaklató, lelkiismeretét próbára tevő vonásaival. Megkísértette tehát a sorsa elöl való megfutamodást, mikor az udvari élet léhaságai közé vegyült, családi boldogságába zárkózott, a hegyaljai felkelés után birtokait idegen javakkal kívánta felcserélni, küzdött a népszerűtlenségért és szellemi szórakozásaiból a politikai és hadügyi tanulmányokat kizárta. A mint azonban nem sikerült a bécsi kormánynak az ő elkorcsosítása, önmagának sem sikerült a képemésének felcserélése. A bécsi udvar cselszövényei mintha taszították volna a vértanúság útjára. XIV. Lajos

családi viszonyai, főleg házassága révén végzetszerűen bukkant fel Rákóczi élete pályáján. A nemzet tudatában vezérnek született és vezérnek serdült fel. Helyzete tehát magával hozta, hogy egyideig a köztársasági Brutus szerepét játssza izléses formában és ebben a szomorú munkában kifejlessze tehetségei legizmosabb elemét, a diplomácia művészetét a diplomaták erkölcei nélkül. Helyzete, neveltetése, korai tapasztalása, lelkének vívódása okozta, hogy sokoldalú műveltségre tett szert, finom és gyöngéd érzéseket halmozott fel, de bizonyos lágy összetételben, a kemény dacz és aczélos elszántság nélkül. A történelem és élet tanúsítja, hogy a családi melegség nélkül fejlődött és korai megpróbáltatáson keresztül vergődött lélek legtöbbször habozó ingadozást, burkolt akaratnélküliséget és fatalisztikus megnyugvást rejteget. De ha valami misszióra ébred, ha forró környezet hatása alá jut, a lelkiismeretes kitartás, szilárd következetesség és eszményi kötelesség képviselőjévé magasztosul. Rákóczi jobbágynak nyomorát átérezve, a politikai garázdálkodás lealázásait megismerve, Bercsényi izzó temperamentumától tűzre lobbantva, a bécsújhelyi fogságtól lealázva, a felkelőktől hazahíva hirtelen felkelő vezérré formálódott, az isteni akarat és meggyőződés érzésétől áthatott, szilárd képviselője a küzdelemnek, panasztalan vértanúja a bukásnak.

Arisztokratikus, vallásos, költői, mély érzésű, büszke, türelmes, következetes, bátor, munkás egyéniségéből hiányzott a vakmerőség és keménység, a mi a forradalmi vezért alkotja, tehetségeiből a katonai érzék, a mire égető szükség volt. A szervezés, a kigondolás, a konszolidáció embere ő, ki egy győztes forradalom eredményeit kétségtelenül gyönyörű rendbe foglalta volna, királyi trónuson ülve pedig bizonyára boldogságot varázsolt volna alattvalói szívébe. Munkatársai is más viszonyokba találtak, mint a milyenbe jutottak. *Bercsényi* káprázatos humorával, gyilkos szatirájával, hiú gögjével, naív becsületességével és szónoki lángjával olyan parlament ellenzéki vezérnek született, melyben a pártok válto gazdasága nem érvényesül. *Károlyi Sándor* hideg esze, takarékos szorgalma, leleményes nyugalma és kicsinyes önzése nem a harczmezőre, hanem nemzetgazdasági tevékenységbe illett volna. A többi főtitst kítűnő verekedő, önfeláldozó hős, a csipkedésben, lovas bravúrban megragadóan szilaj, de a szabatosan kigondolt nagy haditerveknek nem végrehajtója, hanem elrontója. Tiszt és katona egyaránt az ősi harczmódot újítja fel, de a Bölcs Leó rajzolta magyarságnak könyörtelen fegyelme és biztos sikere nélkül.

Rákóczi éles, higgadt elméjével hamar és jól felismerte a nemzet helyzetét, ön maga képességét, munkatársai természetét s szabatosan, körültekintően ezekhez szabta politikai tevékenységét. Szavával, írásával, ragyogó személyiségével büvkörébe vont mindenkit, a kit csak lehetett.

Elenyészttette a vallási ellentéteket, egyensúlyba helyezte a felbillentett társadalmi rendet, enyhített a jobbagyság helyzetén, szervezte a mozgalmi rendszertelenséget, alakot adott a politikai és hadügyi tevékenységnek, leleményesen kihasználta a pénzügyi módokat. Mindezt módjával, mert gyökeres reformokra nem volt alkalmas a küzdelem, az érzékenységek üldözésére nem a maga szelid lelkülete. A legnagyobb munkát a hadsereg szervezésében végezte. Bámulatos kitartással próbálta a lehetetlen megvalósítását, hogy az irreguláris, hiányosan fegyverzett, rongyos csapatokat képzett és felszerelt sereggé formálja. Ha nem is tudott a kipróbált, fegyelmezett császári katonasággal szembe hasonlót állítani, mégis mintegy 6000 főnyi rendes sereget fegyverzett fel, tisztképző kompániákat teremtett, műszaki, tüzérsapatokat állított fel és azonkívül százezernyi lovas és gyalogos felkelőre támaszkodott. E kettős elemmel hadi operációja keveréke volt a taktikai számításnak és ötletszerű portyázásnak. El kellett fogadnia az adott helyzetet és így a nagyobb csatái csak tarkázzák az állandó dúlást, melyből a sereg fentartásának egyik eszköze lett, az ide-oda hullámzást, melyet a kurucz harcmódor kifejlesztett. E megalkuvás legfőbb oka azonban a sereg állhatatlanságában rejlett. A nagyobb részében szervezetlenebb kurucz tábor hol szétriadt, hol megint összeverődött, hazatért és ismét visszajött. Ezen Rákóczi nem segíthetett, viszont terveibe kellett iktatnia, úgy, a hogy a változó hangulatok követelték.

A forradalom természetesen gyengeségét Rákóczi mesteri diplomáciájával fedezte. Tudta, hogy önmagában meg nem áll a nemzet, azért külföldi támogatást keresett. Ez magától értetődő volt, hiszen sorsát elejétől fogva a spanyol örökösödési háborúhoz kötötte. XIV. Lajossal állandó kapcsolatot tartott fenn és szövetségre akarta szorítani, miután eszközül szegődött. Azonban ezzel egyedül nem elégedett meg. Sasszemével az európai helyzet minden fordulatát felismerte és terveibe szötte. Keze Lengyelországban, Svédországban, Oroszországban, Törökországban mozgatott segítséget, kérő szava Anglia és Hollandia udvaraiban állandóan visszhangzott. A sikertelenség nem lohasztotta buzgalmát s egy időben a legellentétesebb módokat képes volt mesterien bonyolítani. Pedig ez évtizedek teremtették meg Európaszerte az igazi abszolutizmust, a legitimitás rögeszméjét és a legridegebb diplomáciai önzést, túlságos bizodalmat így nem lehetett a külföldre vetni. Rákóczi talán többet bízott, mint remélt, ez azonban nem hibája, mert másként nem tehetett. A mozgalommal teljesen összeforrván, úsznia kellett XIV. Lajossal, ki a kurucz felkelés lángalobbantásában közrejátszott és meg kellett hoznia az ígért francia segítség kedvéért az abszolutizmus mesterének még a marosvásárhelyi és sajóköri abrenunciáció nehéz áldozatát is, a felkelés legkockázatosabb lépését.

Ez a Mátyásra és Martinuzzira emlékeztető diplomácia a fejedelem legsarkalatosabb tehetsége. Ha lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy Rákóczi az európai alakulások kapcsán trónjelölteket keresett a magyar királyságra, ezt nemcsak önzetlenségéből fogjuk magyarázni, hanem abból a természetes feltevéséből, hogy az önálló magyar királyság megteremtése gyökeresen megoldaná a függő ügyeket és egy külföldi uralkodóház sarja biztosítaná a magyar kérdés európai megoldását. A mint azonban e kísérletek zátonyra kerültek, Rákóczi minden alkalommal visszatért küzdelme eredeti céljához, mit a nemzet érdeke, saját magának és munkatársainak igazságos megbírása sugalt neki. Rákóczi nem a dicsőségért, nem a harczért küzdött, hanem a békéért, mely visszaállítja az erdélyi fejedelemséget és az ország alkotmányos jogát külföldi garanciának védelme alá helyezi. Ezért a békéért fárad hűségesen és legbuzgóbban visszaütésítva minden személyes előnyt, megnyerve a Habsburgok szövetségeseinek, Angliának és Hollandiának bizalmát és tiszteletét. Kétségtelen, hogy a bécsi udvari pártnak, Savoyai Jenő könyörtelenséget hirdető politikájának, de sőt a történelmi fejlődésnek vizsgálata előtt is e feltételek elfogadhatatlan súlyosak voltak. De *legalább* ennyire kellett küzdenie Rákóczi Ferencznek, ha munkájához csak parányi reményt is fűzött valaha. A kiegyezés lehetett megoldás, de nem lehetett öncél. A Hobbes tanításán és XIV. Lajos példáján járó Habsburg politikát törvénycikkkel nem lehetett többé fékezni, ahhoz erdélyi fejedelemség vagy *önálló* magyar királyság kellett. Ha ez hiba volt, úgy e tragikus hiba a felkeléseknek és a magyarság állandó helyzetének szomorú logikájából fogant. Elkövette mindenki, a ki kiegyezést vagy forradalmat csinált Magyarországon valaha. És hogy a pragmatika szankció kora óta is többször elkövette ezt a hibát a nemzet, világosan bizonyítja, hogy elkövetésén kívül soha más megoldás választása nem állott a népakarat vezérének.

Valóban Rákóczi Ferencz az ő forradalmi művét igazi nagy bölcseséggel koncipiálta meg, anyagát a lehetőség szerint lelkiismeretesen aknáztá ki és a magas eszmék művészetével töltötte meg. Az egész az ő műve. A Bocskay mozgalma a protestantizmusé, a Bethlen felkelése a 30 éves háborúé, a Thököly harcza a töröké, a Kossuth szabadságharcza a nemzeté, a Rákóczi forradalma azonban — a Rákóczié. Ő olvastja össze elemeit, az ő személye fűzi a nyugati érdekekhez, ő szolgáltatja eszméit, ő adja kompozícióját. Csak a bukást nem ő okozza egyedül, a kivétel, az európai alakulások és a deus ex machina ássák meg mindannak sírját, a mit jól kigondolt, a miért önzetlenül küzködött. Mert az okok nagyon is világosak. A nemzet egyeteme nem sorakozott zászlói alá. Az ország gazdasági ereje nem bírta ki a hosszú küzdelmet. A harczmodor sivataggá tette a földet. A kurucz tábornak nem volt hadvezére, a nyílt ütkö-

zetek elvesztek, a nyert csaták véletlen kalamitások miatt nem sikerültek. A vezérek nem forradalmi típusok. A fegyelmezetlenség, a tiszték meghasonlása, az árulás, a dögvész szétzilálta a lelkes csapatokat. XIV. Lajos nem akarta a magyarság győzelmét, csak eszközül használta Rákóczit. A legitimitás és önkényuralom megerősödése útját állotta a magyar kérdés európai kialakulásának. Az európai békébe nem foglalták bele Magyarországot. Az uralkodóház soha sem hajlott békére, kizárólag a mozgalom letörésére vágyakozott. E néhány mondat — egy egész küzdelem eredménytelenségének rövid okfejtése.

Mert az bizonyos, hogy a szatmári békét nem lehet kiegyezésnek, megoldásnak nevezni. Elburkolt meghódolás az, mert más egyéb nem is volt lehetséges. A kurucz seregnek, a kimerült Magyarországnak el kellett fogadnia az odakinált helyzetet, a győztes osztrák politikának pedig nem állott érdekében, hogy a régi Magyarország szabad intézményeit recipiálja. A megkönnyebbülés, mely nyomában támadt, a hagyományos császári politika új köntösének volt következménye. A nyílt erőszakot a nyájas taktika váltotta fel, az eredménytelenséget némi eredmény: a nemzet szabad fejlődésének megakadályozása a XIX. század elejéig.

Rákóczi Ferencz tehát elveszítette a küzdelmet mint államférfiú. Azonban így sem minden eredmény nélkül: a szabadság és önrendelkezés eszméjét fölgazdagította, az osztrák politikát leszorította régi útjáról. De diadalmasan megnyerte a küzdelmet mint ember. Történelmünknek ő legszeplőtlenebb, legfényesebb harczosa, legvonzóbb és legkövetkezetesebb mártirja. Lelkéből nemzetére szellemi áldások buzognak, tisztít, nemesít, léha benyomásokat töröl le a szivekről. A nemzeti erőt erősítve magasztos hivatást teljesít hazatért porában. Eddig is mozgalmának költői alkotásaival, példaadásának malasztos tanúságaival eszményi érzések táplálója volt. Most, mikor történeti pillanatokot varázsolt a *romlandó cserép* honára és felkorbácsolta a szíveket, talán még jobban érzi a késő utód, hogy e föld egyetlen áldása, e nemzet egyetlen kincse a szabadság után való sóvárgás, a szabadságban megnyilatkozó keleti jellege. A szabadság szeretete mindennél erősebben összefűzi a nagy bujdosót még sok szenvedésre hivatott népének szívével. E hitben kell köszöntenünk a *tatár* arcú és magyar lelkű utolsó erdélyi fejedelmet — *itthon*.

Krenner Miklós.